

AKCINIŲ BENDROVIŲ PROGNOZUOJAMŲ VALDYMO POKYČIŲ ANALIZĖ

Arvydas Kazakevičius

Kauno kolegija

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos akcinių bendrovių valdymo tikėtini pokyčiai, įsigaliojus naujausiems Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimams, nustatantiems naujus reikalavimus kolegialių valdymo organams sudaryti. Straipsnio aktualumas pirmiausiai sietinas su savalaikiu nagrinėjamų klausimų tyrimu, kadangi nauji akcinių bendrovių įstatymo reikalavimai įsigaliojo šiais metais, o jų įgyvendinimo laikotarpis apribotas viena kolegialių organų veiklos kalcencija. Kita priežastis, suponuojanti straipsnio aktualumą, yra permanentinis poreikis tobulinti įmonių valdymą, kurio kokybinis lygis visuomet tiesiogiai veikia įmonių veiklos rezultatus, o valdymo specialistų nesugebėjimas teisingai įvertinti galimus sprendimų padarinius visuomet yra probleminė valdymo praktikos sudedamoji dalis.

Pirmoje straipsnio dalyje atlikta bendrovių valdymo, geros valdymo praktikos diegimo bendrovėse bei įstatyminės bazės sąveikos analizė, didesnį dėmesį skiriant „minkštųjų“ įstatymų turinio ir reikšmės analizei bei jų įtakai pozityviajai teisei. Akcinių bendrovių valdymas tobulinamas ne vieną dešimtmetį, tačiau šios verslo organizavimo formos svarba atskirų šalių ir pasaulio ekonomikai nuolat auga, todėl daug dėmesio šiam klausimui spręsti skiria tarptautinės organizacijos. Savo indėliu ir svarba Lietuvos Respublikos raidai išsiskiria Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija bei Europos Sąjungos komisija. Naujausios akcinių bendrovių įstatymo nuostatos reglamentuoja valdymo organų sudarymą ir jų sudėtį, todėl tiesiogiai lemia bendrovių valdymą, skatindamos vadovautis pripažintais geros valdymo praktikos principais.

Antroje straipsnio dalyje analizuojama listinguojamų Lietuvos akcinių bendrovių kolegialių valdymo organų sudėtis ir struktūra, kontroliuojančių akcininkų struktūra, nepriklausomų valdymo organų narių dalyvavimas jų darbe, nagrinėjami prognozuojami pokyčiai akcinių bendrovių valdymo organuose, kuriuos lemia 2015 m. liepos 1 dieną įsigaliosiančios LR Akcinių bendrovių įstatymo nuostatos. Galimų pokyčių prognozės pagrindžiamos šiuo metu akcinėse bendrovėse sudarytų valdymo organų struktūrų ir sudėčių analizės duomenimis ir darbo bendrovių valdymo organuose patirtimi. Straipsnyje akcentuojama neišspręsto apmokėjimo už darbą bendrovių valdymo organuose klausimo įtaka jų (valdymo organų) formavimui.

Straipsnyje pagrindžiamas bendrovių geros valdymo praktikos, bendrovių valdymo kodeksų ir bendrovių valdymą reglamentuojančių įstatymų glaudus ryšis, įrodoma tiesioginė naujausių pakeitimų LR Akcinių bendrovių įstatyme svarba jų valdymui, prognozuojami ir pagrindžiami pokyčiai bendrovių valdymo organų struktūrose ir sudėtyse.

Raktiniai žodžiai: gera valdymo praktika, valdymo organai, „minkštieji“ įstatymai, nepriklausomi nariai.

Įvadas

Nuo pirmosios akcinės bendrovės įsteigimo pradžio daugiau nei 400 metų, tačiau iki šiol valdymo teoretikai ir praktikai ieško optimaliausių būdų, metodų, sprendimų, sudarančių prielaidas šios verslo vykdymo formos efektyviam ir tvariam funkcionavimui. Daug šių darbų skirta akcinių bendrovių valdymo klausimams spręsti. Tačiau ir šiandien moksliniuose darbuose ar galiojančiuose dokumentuose galima surasti nuomonę, kad „visuotinai priimtos ir vieningos bendrovės valdymo (arba bendrovės valdymo sistemos) sąvokos nėra.“ (NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas, 2009). Tokia pozicija svarbi ne tik dėl savo turinio, bet ir dėl ją suformulavusios organizacijos - AB NASDAQ OMX Vilnius – įtakos Lietuvos akcinių bendrovių veiklai. Nuomonių įvairovės pripažinimas demokratiškose valstybėse yra vienas jų gyvavimo principų, tačiau visos demokratijos gali egzistuoti tik teisinėse sistemose, kuriose įstatymai ir kiti reglamentuojantys dokumentai yra visuomenės organizavimo ir funkcionavimo pagrindas. Visi įstatymai periodiškai papildomi, keičiami, priešingu atveju, jie neatitiktų visuomenės ir valstybės gyvenime vykstančių pokyčių. LR akcinių bendrovių įstatymas nuo naujos redakcijos priėmimo 2000

metais buvo keistas 29 kartus. Naujausi pakeitimai įsigaliojo 2015 m. liepos mėnesio 1 dieną. Šie pakeitimai gali turėti esminę įtaką akcinėms bendrovėms valdyti.

Minėtų pakeitimų praktinis įgyvendinimas dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių gali būti atliekamas skirtingai ir tai gali tapti problema pačiai akcinei bendrovei ar kitam suinteresuotam subjektui.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti prognozuojamus akcinių bendrovių valdymo pokyčius, įgyvendinant naujausias įstatymines nuostatas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pagrįsti įstatyminės bazės svarbą bendrovių valdymo tobulinimui.
2. Atlikti esamos listinguojamų akcinių bendrovių valdymo organų struktūros ir sudėties analizę.
3. Pateikti galimus akcinių bendrovių valdymo pokyčių variantus, įgyvendinant Akcinių bendrovių įstatymo reikalavimus.

Tyrimo metodai: įstatymų, norminių ir rekomendacinių dokumentų, užsienio ir lietuvių autorių mokslinės literatūros analizė, informacijos grupavimo, sisteminimo, lyginimo ir apibendrinimo metodai.

Lietuvos akcinių bendrovių valdymo įstatyminės bazės įtaka Geros bendrovių valdymo praktikos naudojimui

Akcinės bendrovės valdymo apibrėžimų galima rasti įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose, kuriose skirtingi autoriai juos formuluoja nevienodai. Galimus skirtumus lemia ne tik įvairūs požiūris į tą patį objektą, bet ir tyrimo tikslas, apibrėžimo kontekstas, šaltinio pobūdis. Straipsnio uždaviniai neįpareigoja pateikti dar vieno minėto reiškinio apibrėžimo, tačiau be jo tyrimas neįmanomas. Todėl pateiksime ir vadovausimės apibrėžimu, kuris suformuluotas Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) Bendrovių valdymo kodekse, kuriame rašoma: „Bendrovių valdymas - tai santykiai tarp bendrovės vadovybės, valdybos, akcininkų ir kitų suinteresuotų šalių. Bendrovių valdymas taip pat pateikia struktūrą, padedančią nustatyti bendrovės tikslus, priemones tiems tikslams pasiekti bei veiklos priežiūros principus. Tinkamas bendrovių valdymas turėtų suteikti reikiamas pasakatas valdybai ir vadovybei siekti tikslų, kurie atspindėtų bendrovės bei jos akcininkų interesus bei padėtų efektyviai prižiūrėti.“ (OECD Principles of Corporate Governance, 2004). Apibrėžimas formuluojamas dokumente, skirtame bendrovių valdymo tobulinimui, geros bendrovių valdymo praktikos sklaidai, todėl tinka straipsnyje nagrinėjamai problematikai analizuoti.

Svarbų vaidmenį tobulinant bendrovių valdymą atlieka įstatyminė jų veiklos bazė, kuri nuolat tobulinama ir neišvengiamai keičiama. Norime atkreipti dėmesį, kad įstatyminė bazė analizuojama kontekste suprantama kaip visuma dviejų vienetų svarbių sudėtinųjų dalių - tai pozityvios teisės įstatymai ir antrinės teisės šaltiniai arba „minkštieji“ įstatymai. Geriausiai galima nurodyti bendrovių valdymo kodeksus, kurie yra rekomendacinio pobūdžio, juos rengia neoficialios organizacijos. Juose paprastai aptariama kolegialių organų formavimo tvarka, jų funkcijos bei informacijos atskleidimo reikalavimai. Jų svarba ir įtaka bendrovėms valdyti yra didžiulė, nes bendrovių valdymo kodeksai yra geros bendrovių valdymo praktikos principų sąvada. O šių principų perkėlimu į bendrovių valdymo praktiką suinteresuotas platus subjektų ratas. Anksčiau pateiktame bendrovių valdymo apibrėžime matome pabrėžiamus santykius tarp bendrovės vidinių (vadovybės, valdybos, akcininkų) subjektų ir kitų suinteresuotų šalių, kurių sąrašas gali būti gana platus, o pradėti jį reikėtų nuo visuomenės, kaip šalies, suinteresuotos geros bendrovių valdymo praktikos sklaida. Priešasčių tokiai pozicijai pagrįsti galima rasti įvairių, viena jų - maždaug prieš dešimtmetį vakarų mokslininkų užfiksuotas „tylusis perėmimas“ - situacija, kada iš 100 didžiausių pasaulio ekonomikų 51 buvo korporacija, o 49 valstybės (Hertz N., 2003). Taigi globali

ekonomika tampa vis labiau privataus, o ne viešo sektoriaus reikalas. Todėl visuomenei turi būti svarbu, kaip valdomos bendrovės, kurios įgyja svarbesnį vaidmenį pasaulio ekonomikoje nei valstybės. Žinoma, mūsų šalyje tokių bendrovių nėra ir vargu ar greitai atsiras, tačiau kitose rinkos ekonomikos šalyse vykstantys procesai daro įtaką ir mūsų atvirai ekonomikai bei visuomenei.

Poreikiui gerinti bendrovių valdymą pastaraisiais metais daug dėmesio skiria tiek Europos Sąjungos, tiek pasaulinės organizacijos. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija dar 1999 metais paskelbė dokumentą Bendrovių valdymo principai (OECD Principles of Corporate Governance, 1999), o 2004 metais paskelbė papildytą 2-ą leidimą (2004). Šiais leidiniais vadovavosi visų vėliau sudarytų „minkštųjų“ įstatymų, skirtų bendrovėms valdyti, autoriai. Paminėtuose EBPO dokumentuose pabrėžiama, kad geros bendrovių valdymo praktikos laikymasis yra aktualus dėl kelių priežasčių. Visų pirma, jis lemia didesnę bendrovių inovatyvumą, naujų idėjų kūrimą, aktyvesnę verslo plėtrą. Korporatyvinis valdymas taip pat skatina verslumą bei lemia didesnę bendrovių skaidrumą. Gero bendrovių valdymo principų laikymasis skatina efektyvų kapitalo panaudojimą, ilgalaikių tikslų siekimą, investuotojų pasitikėjimą.

Šiais principais vadovaujasi ir oficialios institucijos, neišskiriant Europos Komisijos, kuri pastaruoju metu daug dėmesio skiria bendrovių valdymo tobulinimui. 2010 m. kovo 3 d. Europos Komisijos pranešime dėl patvirtintos strategijos „Europa 2020“ pabrėžiama, kad strategija, raginama gerinti verslo aplinką Europoje, nurodo būtinumą suderinti įmonėms, investuotojams ir darbuotojams taikomą ES bendrovių teisę ir įmonių valdymo taisykles su šiandienos visuomenės poreikiais ir kintančia ekonomine aplinka, kad Europos bendrovių teisė ir įmonių valdymo principai turėtų padėti bendrovėms būti konkurencingoms ir tvarioms (Europe 2020, 2010). Vienas iš metodų, padedančių naudoti pažangius, pagrįstus teorija ir praktika bendrovių valdymo principus, yra geros valdymo praktikos diegimas. O viena efektyviausių ir populiariausių priemonių, teigiamai veikiančių bendrovių valdymą ir geros valdymo praktikos diegimą, yra laikomi bendrovių valdymo kodeksai (angl. Corporate governance codes). Europos Komisijos duomenimis, per pastaruosius penkiolika metų Europoje buvo priimta daugiau kaip 40 tokių kodeksų. Jie įgyvendinami remiantis principu „laikykis arba paaiškink“. Šis principas reiškia, kad bendrovės turi laikytis bendrovių valdymo kodekso ir apie tai informuoti metų pranešime, o jei nesilaiko konkrečių kodekso nuostatų, tame pranešime paaiškinti, kodėl nesilaikoma. Šis principas taikomas visoje Europos Sąjungoje, remiantis Ketvirta įmonių teisės direktyva, kurios nuostatos Lietuvoje perkeltos į Vertybinių popierių įstatymą. Jame rašoma: „Emi-

tento, kurio išleisti vertybiniai popieriai yra įtraukti į prekybą reguliuojamoje rinkoje Lietuvos Respublikoje, metų pranešime turi būti nurodyta, kaip jis laikosi šios reguliuojamos rinkos operatoriaus patvirtinto bendrovių, kurių vertybiniais popieriais prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, valdymo kodekso. Jeigu tokių bendrovių valdymo kodekso ar kai kurių jo nuostatų nesilaikoma, metiniame pranešime turi būti konkrečiai nurodyta, kokių nuostatų ir dėl kokių priežasčių nesilaikoma“ (LR vertybinių popierių įstatymas, 2011). NASDAQ OMX Vilnius vertybinių popierių birža yra patvirtinusi šios įstatymo nuostatos laikymosi tvarką (NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodekso laikymosi atskleidimo forma, 2010), pagal kurią bendrovės metų pranešime turi užpildyti išsamią formą, kurioje atskleidžia pagal kiekvieną atskirą kodekso normą, ar jos laikosi, ar ne, ir pateikia paaiškinimus. Taigi bendrovės negali tiesiog ignoruoti bendrovių valdymo kodeksų. Tai yra konkretus „minkštųjų“ įstatymų ir pozityviosios teisės sąveikos pavyzdys. Tokios sąveikos, kuri kartais perauga į įtaką, rezultatus apibendrina R. Čiočys: „Kai kuriais atvejais „minkštas“ įstatymas yra žingsnis į griežtą įstatymą, t. y. iš pradžių pasiekiamas konsensusas be griežto išipareigojimo, nes taip yra lengviau sutarti, o ilgainiui standartai, įtvirtinti „minkšto“ įstatymo forma, tampa nusistovėję ir visuotiniai pripažįstami, todėl perkelti juos į griežto įstatymo sferą nebėra jautrus ir daug nesutarimų keliantis klausimas.“ (Čiočys R., 2013). Manome, kad analizuojami įstatymų pokyčiai taip pat yra tokio „minkštųjų“ įstatymų nuostatų perkėlimo į pozityviają teisę pavyzdys.

Reikia pabrėžti, kad skirtinga nuosavybės priklausomybė daro įtaką ir įstatyminei bazei, reglamentuojančiai bendrovių veiklą. Kaip rašo autorių kolektyvas, straipsnyje, skirtame valstybinių verslo įmonių valdymo tobulinimui: „Nors įstatyminė bazė, reglamentuojanti valstybinių verslo įmonių veiklą ir valdymą, yra labiau išplėsta nei privataus verslo įmonių, tačiau tai dar negarantuoja, kad valstybinės verslo įmonės bus valdomos efektyviai ir kokybiškai.“ (Marčiulionytė M., Oržekauskas P., Junevičius A., 2013). Autoriai savo darbe analizavo pozityviosios teisės aktus, todėl galima papildyti cituotą mintį pastebėjimu, kad valstybinėms verslo įmonėms reglamentuoti yra skirta daugiau pozityviosios teisės nei „minkštųjų“ įstatymų. Lietuvos atveju šiuos aktus rengia ir propaguoja „Baltic Institute of Corporate Governance“. Geras tokio dokumento pavyzdys - „Valdymo gairės Baltijos šalių įmonėms, priklausančioms valstybei ir savivaldybėms“ – parengtas minėto instituto 2011 metais. Būtina skirti truputį dėmesio minimai institucijai, pabrėžiant jos išskirtinį vaidmenį ir svarbą šalies bendrovių valdymui ir veiklai. Asociacija „Baltic Institute of Corporate Governance“ yra savarankiškas, ne pelno siekiantis juridinis asmuo, atstovau-

jantis visuomenės ir narių interesams bei įgyvendinantis savo įstatuose nurodytus tikslus. Savo įstatuose Asociacija nurodo: „Asociacijos pagrindinis tikslas yra per bendrovių valdymo (toliau - BV) praktiką ir patirtį siekti pasaulinio lygio valstybės ir savivaldybių valdomų įmonių, akcinių bendrovių, uždarytųjų akcinių bendrovių Baltijos šalyse skaidrumo ir konkurencingumo.“ („Baltic Institute of Corporate Governance“, 2014). Asociacijos „Baltic Institute of Corporate Governance“ misija įvardijama jos dokumentuose – skatinti geros bendrovių valdymo praktikos įdiegimą Baltijos regione.

Nuo 2015 m. liepos 1 dienos įsigaliosiantys Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau tekste - AB įstatymo) pakeitimai irgi skirti akcinių bendrovių valdymo tobulinimui. Vertinant formaliai, nurodytą dieną įsigalioja tik 19 straipsnio „Bendrovės organai“ 2 dalies nauja redakcija, kurioje straipsnis papildomas vienu sakiniu: „Akcinėje bendrovėje turi būti sudaromas bent vienas kolegialus organas – stebėtojų taryba arba valdyba.“ (LR akcinių bendrovių įstatymas, 2014). Dar dviejų papildymų įsigaliojimas neapibrėžtas konkrečia data, 31 straipsnio „Stebėtojų tarybos sudarymas“ 7 dalies nuostatos ir 33 straipsnio „Valdybos sudarymas“ 7 dalies nuostatos bus taikomos bendrovėse renkant naują valdybą ir stebėtojų tarybą. Iki minėtų įstatymo pakeitimų įsigaliojimo išrinkta valdyba ar stebėtojų taryba savo funkcijas atlieka iki kadencijos, kuriai ji buvo išrinkta, pabaigos arba iki bus išrinkta nauja valdyba ar stebėtojų taryba. Pakeitimų kiekis nedidelis, tačiau jų įtaka bendrovėms valdyti gali būti sviri, nes pagrindinis pakeitimų tikslas yra įtraukti į akcinių bendrovių valdymą nepriklausomus valdymo organų narius. Šis konkretus žingsnis gali būti pagrindas geros bendrovių valdymo praktikos principams įgyvendinti. Lengviausiai AB įstatymo pakeitimus susieti su akcinių bendrovių veiklos skaidrumu, valdymo kolegialumu, mažumos akcininkų interesų atstovavimo principams įdiegimu.

Akcinių bendrovių valdymo organų sudėtis ir prognozuojami pokyčiai

Lietuvos centriniame vertybinių popierių depozitoriuje savo akcijų emisijas yra užregistravę daugiau kaip trys šimtai veikiančių akcinių bendrovių. Viešai ir reguliariai savo finansines ataskaitas pateikia tik akcinės bendrovės, kurių akcijos įtrauktos į vertybinių popierių biržų prekybos sąrašus. Daugiausiai Lietuvoje registruotų akcinių bendrovių savo akcijas yra įtraukusios į vertybinių popierių biržos NASDAQ OMX Vilnius sąrašus. Kadangi visų trijų Baltijos šalių vertybinių popierių biržos yra suformavusios bendrą NASDAQ Baltijos rinką, tai Vilniaus biržoje registruotos akcijos automatiškai įtraukiamos į Baltijos Oficialųjį prekybos sąrašą ir Baltijos Papildomą prekybos sąrašą. Abiejuose są-

rašuose yra po šešiolika Lietuvoje registruotų akcinių bendrovių, kurių duomenų pagrindu atliksime jų valdymo organų sudėčių analizę. Listinguojamos Baltijos biržoje akcinės bendrovės sudaro apie 10 proc. visų Lietuvoje veikiančių akcinių bendrovių, todėl mes galime tik daryti prielaidą, kad ir likusiose akcinėse bendrovėse yra panaši valdymo organų sudėtis.

Vadovaudamiesi listinguojamų akcinių bendro-

vių (toliau tekste – bendrovės) ataskaitomis, pateiktomis NASDAQ Baltijos rinkos interneto svetainėje, sudarėme 1-ą lentelę, kurios duomenys ne tik parodo dabartinę analizuojamų bendrovių valdymo organų sudėtį, bet ir duoda pagrindo numatyti galimus pokyčius, įgyvendinant straipsnyje nagrinėjamus pasikeitimus įstatyminėje bazėje. Valdybos yra sudarytos visose bendrovėse, o tarybos – tik 14-oje, arba 44 proc. bendrovių.

1 lentelė. Duomenys apie listinguojamų akcinių bendrovių valdymo organus 2014-12-31

Akcinės bendrovės	Sudaryti kolegialūs valdymo organai		Narių skaičius kolegialiuose valdymo organuose		Vadovo dalyvavimas valdybos sudėtyje		Nepriklausomi valdymo organų nariai	
	1		2		3		4	
	Valdyba	Taryba	Valdyba	Taryba	Taip	Ne	Taip	Ne
	1.1.	1.2.	2.1.	2.2.	3.1.	3.2.	4.1.	4.2.
Oficialiame sąraše	16	5	79	22	12	4	4	12
Papildomame sąraše	16	9	77	36	8	8	3	13
Abiejuose sąrašuose	32	14	156	58	20	12	7	25

Skiriasi bendrovių, kuriose sudarytos tarybos, struktūrinė dalis tarp visų į atskirus prekybos sąrašus įrašytų bendrovių: oficialiame sąraše tokių yra 31 proc., papildomame – 56 proc.. Akivaizdu, didesnis valdybų skaičius suponuoja didesnę jų narių skaičių. Valdybose matome beveik 100 narių daugiau nei tarybose. Dar svarbesnius duomenis matome stulpeliuose 3.1. ir 4.1. Net dvidešimtyje bendrovių jų administracijos vadovai yra ir valdybų nariai arba jų pirmininkai, bet daugelyje šių bendrovių nėra suformuotų tarybų. Vadinasi, įgyvendinant naujas AB įstatymo nuostatas arba šiose bendrovėse reikės išrinkti tarybas, arba vadovus valdybose pakeisti kitais asmenimis. Kai bendrovėje nesudaroma stebėtojų taryba, AB įstatyme stebėtojų tarybai nustatytos funkcijos kitų bendrovės organų kompetencijai nepriskiriamos, išskyrus šio įstatymo 34 straipsnio 10 dalyje nustatytą atvejį. Ši AB įstatymo dalis numato, kad jeigu bendrovėje nesudaroma stebėtojų taryba, valdyba prižiūri bendrovės vadovo veiklą, pateikia visuotiniam akcininkų susirinkimui atsiliepimus ir pasiūlymus dėl bendrovės vadovo veiklos. O AB įstatymo 33 straipsnio 6 dalies 3 punktas numato, kad anksčiau paminėtoje situacijoje, bendrovės vadovas negali būti valdybos nariu. Dar didesnių pokyčių suponuoja faktas, kad tik septynių bendrovių kolegialių organų sudėtyse yra nepriklausomų narių. Kaip jau minėta, pagrindinis naujausių AB įstatymo pakeitimų tikslas yra nepriklausomų narių dalyvavimo išplėtimas šalies akcinėse bendrovėse. Todėl vadovaujantis AB įstatymo 31 straipsnio nauja 7 dalimi, daugiau kaip pusė stebėtojų tarybos narių turi būti nesusiję darbo santykiais su bendrove. Valdybos sudėtyje nepri-

klausomi nariai privalomi, jeigu bendrovėje nesudaroma stebėtojų taryba ir valdyba prižiūri bendrovės vadovo veiklą (vadovaujantis AB įstatymo 33 straipsnio nauja 7 dalimi). Galime padaryti išvadą, kad minėti AB įstatymo pakeitimai užtikrins nepriklausomų narių dalyvavimą bendrovių kolegialių organų sudėtyse, nes jie privalomi valdymo organe, kuris prižiūri bendrovės vadovo veiklą, o ši priežiūros funkcija yra privaloma.

Kita svarbi priežastis, nulemsianti pokyčius akcinių bendrovių valdymo organuose, yra kontroliuojančių akcininkų skaičius ir sudėtis konkrečioje akcinėje bendrovėje. Savininkai visuomet rūpinasi savo nuosavybės valdymu, saugumu ir vertės didinimu. Tai – viena iš laisvos rinkos aksiomų. Todėl natūralu, kad pokyčius, įgyvendinant naujas AB įstatymo nuostatas, turės priimti bendrovių akcininkai. Visais atvejais bendrovės valdymo organus privalo arba gali rinkti akcininkų susirinkimas. Net jeigu valdybą rinks stebėtojų taryba, o administracijos vadovą skirs valdyba, vadovaujantis hierarchine akcinės bendrovės valdymo organų sudarymo tvarka, akivaizdu, kad akcininkai visuomet tiesiogiai arba netiesiogiai bus šių procesų dalyviais. Svarbu prisiminti, kad vadovaujantis AB įstatymo nuostatomis, esminiams sprendimams bendrovėse, kurie priimami akcininkų susirinkimuose, reikalinga tam tikra akcininkų balsų dauguma. Vadinasi, ypatingą svorį ir lemiamą balsą turi kontrolinių akcijų paketų savininkai. Kaip matome iš 2 lentelės duomenų, akcininkų skaičius, valdantis kontrolinius akcijų paketus svyruoja nuo 1 iki 11, bet variantų yra tik septyni. Jeigu iš lentelės eliminuotume AB Šiaulių banko duomenis, tai turėtume nuoseklią

dinamikos eilutę, augančią nuo vieneto iki šešių ir susidedančią iš šešių variantų. Svarbiausias mūsų tyrimui skaičius 2 lentelėje yra parodantis, keliose bendrovėse kontrolinius akcijų paketus valdo vienas akcininkas. Taip yra 21-oje akcinėje bendrovėje. Vadinasi, 66 proc. visų bendrovių valdo praktiš-

kai vienas akcininkas. Ne visais atvejais tai yra fizinis asmuo, todėl vieno akcininko kontrolė nereikia vieno žmogaus kontrolės, tačiau tai akivaizdžiai rodo didelę įtakos koncentraciją analizuojamose bendrovėse.

2 lentelė. Duomenys apie kontroliuojančius akcininkus

Rodiklis	Mato vnt.	Variantai							Iš viso
Kontroliuojančių akcininkų skaičius	Vnt.	1	2	3	4	5	6	11	7
Bendrovių skaičius, atitinkantis kontroliuojančių akcininkų skaičių	Mato vnt.	Bendrovės							Iš viso
	Vnt.	21	1	3	3	1	2	1	32
	Proc. dalis apskritai	66 proc.	3 proc.	9 proc.	9 proc.	3 proc.	6 proc.	3 proc.	100 proc.

Manome, kad būtent šis veiksnys turės lemiamą įtaką įgyvendinant nepriklausomų valdymo organų narių instituciją akcinėse bendrovėse. Tačiau vieno kontroliuojančio akcininko galimybės ir veiksmai priklausys nuo to, ar šis akcininkas atstovauja privačiai ar valstybės nuosavybei. Kaip jau minėjome pirmoje straipsnio dalyje, valstybės valdomų verslo įmonių veikla reglamentuojama labiau nei privataus verslo įmonių. Tai patvirtina valstybės valdymo institucijų nuolatinis dėmesys aktualioms valdymo klausimams. Tinkamas tokio dėmesio pavyzdys – Ūkio ministerijos 2015 m. balandžio mėnesio 22 dieną pateiktas Lietuvos Respublikos Vyriausybei svarstyti Nutarimo Nr. 665 „Dėl valstybės turtinių ir neturtinių teisių įgyvendinimo valstybės valdomose įmonėse tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo projektas, kuriame papildyti ir atnaujinti skyriai „Kolegialių organų sudėtis“ ir „Kandidatų į valstybės valdomų bendrovių organus atrankos kriterijai“ (LR Vyriausybės nutarimas Nr. 665, 2015), kurių nuostatos suderinamos su straipsnyje analizuojamais naujausiais AB įstatymo pakeitimais. Tuo tarpu privatūs kontroliuojantys akcininkai turės apsispręsti, ar jie pasirengę prarasti įprastine tapusią kolegialių valdymo organų kontrolę ir pasirinkti tikrai nepriklausomus narius. Tiesa, išvada apie kontroliuojančių akcininkų įtaką kolegialiams valdymo organams padaryta ne statistinių duomenų

analizės, o straipsnio autoriaus darbo kolegialiuose bendrovių valdymo organuose arba su jais patirties pagrindu. Reikia pripažinti, kad sprendimas į valdymo organus įsileisti nepriklausomus narius dar nereikia įtakos juose praradimą, išlieka galimybė pasinaudoti įvairiais teisėtais būdais ir užsitikrinti balsų pusiausvyrą bet kuriame valdymo organe, net įtraukus į jį daugiau kaip pusę nepriklausomų narių. Todėl galima daryti prielaidą, kad tiek valdybų narių skaičius (žiūr. 3 lentelę), tiek tarybų narių skaičius (žiūr. 4 lentelę) gali pasikeisti. Labiau tikėtinas yra abiejų valdymo organų skaičiaus didėjimas. Tokią prielaidą grindžiame didele tikimybe valdybų ir tarybų su lyginiais narių skaičiais išnykimu, keičiant šių organų narių skaičių didinimo linkme. Tokią kryptį gali nulemti dvi priešingo veikimo priežastys: 1) tikėtina, kad dabartiniai kolegialių organų nariai gerai tvarkosi su savo pareigomis ir atsisakyti jų paslaugų nebus norima; 2) padvigubinti narių skaičių, papildant valdymo organus nepriklausomais nariais, niekas nenorės vien dėl susiformavusių bendrovėje tradicijų ir sunkiai galės įgyvendinti, nes tinkamus nepriklausomus narius surasti gali būti sunku. Tačiau bet kuriuo atveju manome, kad valdymo organų su lyginiais narių skaičiais, kuriuose dirbs nepriklausomi nariai, neliks, nes keturių narių valdymo organe daugiau kaip pusė yra trys.

3 lentelė. Duomenys apie valdybų narių skaičių

Rodiklis	Mato vnt.	Variantai						Iš viso
Valdybų narių skaičius	Vnt.	3	4	5	6	7	8	6
Valdybų kiekis atitinkantis narių skaičių	Mato vnt.	Valdybos						Iš viso
	Vnt.	6	6	12	3	4	1	32
	Proc. dalis apskritai	19 proc.	19 proc.	38 proc.	9 proc.	13 proc.	3 proc.	100 proc.

Vadinasi, susijęs su bendrove gali būti tik vienas narys; atitinkamai šešių narių valdymo organe daugiau kaip pusė yra keturi, vadinasi, susijusių su bendrove narių bus dvigubai mažiau. Didėjant narių skaičiui santykis „gerėja“, bet abejonės dėl gausesnių valdymo organų suformavimo jau išsakėme. Kiekybinius pokyčius valdybose ir tarybose tiesiogiai lems dabartinės šių organų sudėtys. Daugiausiai valdybų sudaryta iš 5 narių, o tarybų - iš 3 narių. Beje, tokios sudėties tarybų yra daugiau nei pusė. Jeigu vadovautumės viena anksčiau išsakyta prielaida, turėtų didėti tarybų narių skaičius, nes

taryba su dviem nepriklausomais ir vienu susijusiu nariu yra mažai tikėtina. Tačiau tarybų su lyginiu narių skaičiumi yra tik dvi, o valdybų – net dešimt, todėl dėl kitos išsakytos priežasties keisis didesnio kiekio valdybų narių skaičius. Nereikia pamiršti, kad tai tik autorius prielaidos, o akcinės bendrovės turi laiko įgyvendinti pakeitimus, nes įstatymas numato tai padaryti pasibaigus dabar veikiančių organų kadencijoms.

Atskirai norėtųsi pabrėžti tokį nepriklausomų narių suradimą ribosiantį veiksnį, kaip atlygis už darbą valdymo organe.

4 lentelė. Duomenys apie tarybų narių skaičių

Rodiklis	Mato vnt.	Variantai					Iš viso
Tarybų narių skaičius	Vnt.	3	4	5	7	8	6
Tarybų kiekis atitinkantis narių skaičių	Mato vnt.	Tarybos					Iš viso
	Vnt.	8	1	3	1	1	14
	Proc. dalis apskritai	57 proc.	7 proc.	21 proc.	7 proc.	7 proc.	100 proc.

Viešojoje erdvėje galima surasti dvi priešingas nuomones šiuo klausimu. Vyriausybės atstovas, Ūkio viceministras Gediminas Onaitis, interviu dienraščiui „Verslo žinios“ 2015 m. kovo 24 d. teigė, jog pagal civilinę sutartį galima teikti ir tiesiogines valdybos nario paslaugas, vadinasi, galima gauti atlygį už tokias paslaugas. Tačiau tame pačiame VŽ straipsnyje Linas Sabaliauskas, advokatų kontoros TRINITY partneris ir advokatas teigia, kad „valdybos nariai gali gauti tik metines išmokas – tantjemas, kurių dydis ir mokėjimo sąlygos griežtai apibrėžtos įstatyme. Joks kitas atlyginimas valdybos nariui už jo darbą valdyboje įstatyme nenumatytas“ (2015). Listinguojamos akcinės bendrovės 2014 finansinių metų ataskaitose pažymi, kad tik 4 bendrovėse valdymo organų nariams už darbą buvo mokamas atlygis. Dar svarbiau, kad šį faktą paviešinusios akcinės bendrovės yra valstybinės verslo įmonės. Todėl galima daryti išvadą, kad aukščiau nurodyta Ūkio viceministro pozicija yra oficiali vyriausybės pozicija. Privačių bendrovių, savo metiniuose pranešimuose atskleidusių valdymo organų narių apmokėjimą, nėra. Žinant, kad darbas bendrovės valdyboje susijęs su didele atsakomybe, kuri gali būti tiek civilinė, tiek baudžiamoji, o dažniausiai ir materialinė, bet apmokėjimo už darbą valdyboje klausimas teisiškai vienareikšmiai neišspręstas, manome, kad tai sunkins kandidatų į privačių akcinių bendrovių valdybų sudėtis paiešką.

Būtina atkreipti dėmesį, kad dabar suformuotų akcinių bendrovių valdymo organų struktūros ir sudėties analizė parodo, kad valstybės valdomose listinguojamose akcinėse bendrovėse analizuojami įstatymo pakeitimai sukels mažiau pokyčių nei pri-

vačių investuotojų valdomose bendrovėse. Jau dabar daugumos šių bendrovių valdymo organuose dirba nepriklausomi nariai, jose suformuotos ir tarybos, ir valdybos, išspręsti bendrovių vadovų dalyvavimo valdymo organuose klausimai. Galima daryti prielaidą, kad tokia situacija susidarė todėl, kad valstybės institucijose dirbantys ir joms akcinėse bendrovėse atstovaujantys asmenys anksčiau sužino ne tik apie priimtus, bet ir apie rengiamus įstatymų pakeitimus, yra geriau informuoti strateginiais valstybės ekonomikos vystymo klausimais, nes patys dalyvauja juos sprendžiant. Tuo tarpu privatūs investuotojai vykdo jau priimtus įstatymus ar jų pakeitimus. Straipsnyje analizuojamiems pakeitimams įgyvendinti akcinės bendrovės turi daug laiko, todėl svarbesni turėtų būti jų įgyvendinimo kokybės klausimai, o ne minimalus įgyvendinimo laikotarpis.

Išvados

1. Lietuvoje galiojantys pozityvios teisės ir „minkštieji“ įstatymai skirti akcinėms bendrovėms valdyti sudaro būtinas sąlygas ir skatina diegti bei naudoti geros bendrovių valdymo praktikos principus. Verslo valdymo praktikoje dar nesusiformavo gana stipri tradicija naudotis kolegialių valdymo organų potencialiomis galimybėmis. Įstatymų skatinamos permainos turėtų būti paremtos verslo valdymo specialistų bei suinteresuotų verslo asociatyvinių struktūrų aktyvesniu permainų naudingumo viešiniu ir propagavimu.
2. Šiuo metu sudarytų akcinių bendrovių valdymo

- organų struktūra ir sudėtis suponuoja reikšmingus pokyčius, įgyvendinant naujausias Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimų nuostatas. Net 63 proc. akcinių bendrovių valdybų dirba jų administracijų vadovai, tik 22 proc. - kolegialių valdymo organų sudėtyje dirba nepriklausomi nariai. Artimiausioje ateityje akivaizdūs ir neišvengiami akcinių bendrovių valdymo pokyčiai bus: nepriklausomų valdymo organų narių skaičiaus didėjimas ir administracijos vadovų pasitraukimas iš akcinių bendrovių valdybų arba tarybų steigimas šiose bendrovėse. Tokie pasikeitimai tikėtina didins valdymo organų narių skaičių, pritrauks į jų sudėtis naujų profesionalių narių iš bendrovių išorės, tai atitiks analizuojamų straipsnyje įstatyminių pokyčių strateginius tikslus.
3. Tikėtinas nepriklausomų tarybos narių skaičiaus didėjimas akcinių bendrovių tarybų sudėtyje, nes nepriklausomų valdybų narių skaičiaus didėjimą sunkins didelė jų atsakomybė, nesureguliuoti atlygio už darbą valdyboje klausimai bei populiarus Lietuvoje bendrovių administracijos vadovų paskyrimas į valdybų sudėtis.
 4. Išanalizuotos Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimų nuostatos neįpareigoja uždaryti akcinių bendrovių sudaryti kolegialius valdymo organus, tačiau šalies verslo įmonių valdymo kokybei teigiamos įtakos turėtų ir šių verslo subjektų valdymo struktūrų pertvarkymas, vadovaujantis straipsnyje išnagrinėtomis prielaidomis ir galimybėmis.
 8. Asociacijos „Baltic institute of corporate governance“ įstatai. Prieiga per internetą: <http://www.corporategovernance.lt/uploads/docs/Statutes%20of%20BICG%20%28LT%29.pdf>. (žiūr. 2015-04-14).
 9. Europe 2020: Commission proposes new economic strategy in Europe, 2010-03-03. Prieiga per internetą: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-225_en.htm?locale=en (žiūr. 2015-04-10).
 10. Ketvirtoji Tarybos direktyva 1978 m. liepos 25 d., (78/660/EEB) 46a str.
 11. NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas. Patvirtinta AB NASDAQ OMX Vilnius valdybos posėdyje 2009 m. gruodžio 14 d. Prieiga per internetą: <http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20%28galioja%20nuo%202010-01-01%29.pdf> (žiūr. 2015-04-08).
 12. NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodekso laikymosi atskleidimo forma, priimta 2010 m. vasario 9 d. AB NASDAQ OMX Vilnius valdybos posėdyje. Prieiga per internetą:
 13. NASDAQ OMX Baltijos reguliuojama rinka. Finansinės ataskaitos. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/market/?pg=reports&lang=lt>. (žiūr. 2015-04-10).
 14. OECD Principles of Corporate Governance, 1999. Prieiga per internetą: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/oecd-principles-of-corporate-governance_9789264173705-en#page1 (žiūr. 2015-03-30).
 15. OECD Principles of Corporate Governance 2004. Prieiga per internetą: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/industry-and-services/oecd-principles-of-corporate-governance-2004_9789264015999-en#page1 (žiūr. 2015-04-02).
 16. ŪM: valdybą galima samdyti pagal civilinę sutartį. Verslo Žinios Premium, 2015 kovo 24 d., prieiga per internetą: <http://vz.lt/Default.aspx?PublicationId=7bfc43fb-fd7b-4046-89c4-6f360582bad7> (žiūr. 2015-03-24).

Literatūra

1. Čiočys, R. (2013). Bendrovių valdymo reglamentavimo Lietuvoje problemos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Vilniaus universitetas, Vilnius.
2. Marčiulionytė, M., Oržekauskas, P., Junevičius, A. (2013). Valstybinių verslo įmonių valdymo tobulinimo galimybės. Viešoji politika ir administravimas, T. 12, Nr. 1.
3. Hertz N. The Silent Takeover. (2003). New York: Harper Business, p. 1-15, 43-72.
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios. (2000). Nr. 64-1914. (su vėlesnėmis aktualiomis redakcijomis).
5. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių Įstatymo nr. VIII-1835 19, 20, 24, 25, 30, 31, 33, 34, 35, 37, 44, 54, 59, 601, 63, 67, 69, 72 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 452 straipsniu įstatymas.
6. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas, Valstybės žinios. (2011), Nr.: 145-6819.
7. Nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2012 m. birželio 6 d. Nutarimo nr. 665 „Dėl valstybės turtinių ir neturtinių teisių įgyvendinimo valstybės valdomose įmonėse tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo projektas. 2015-04-22. Numeris: 14-4309(6).

THE ANALYSIS OF FORECASTED CHANGES IN THE PUBLIC COMPANIES MANAGEMENT

Summary

The article analyzes potential changes in the management of Lithuanian public companies after the new Public Company Law amendments, establishing new requirements for the composition of collegial governing structures, take effect. The relevance of the article initially stems from researching the issues in question, since the new requirements came into force this year, but the time frame of their enforcement is limited to one cadence of the collegial bodies' activity. Another reason that presupposes the relevance of the article is a permanent need of improvement in the companies' management, as its quality directly influences the results of the company's activity, and the inability of the management specialists to correctly evaluate possible outcomes of their decisions, which has always been a problematic component of the management practices.

The first part of the article studies the interaction between companies' management, implementation of good management practice and the legal framework, highlighting the analysis of the „soft“ laws' content and significance, as well as their influence on the positive law. Public company management has undergone a number of improvements during the last decades; however, due to the growing importance of this business form to world economics, this question still receives constant attention from international organizations, among which are the European Commission and the Organization for Economic Co-operation and Development, both notable for their importance and impact on the development of Lithuanian Republic. The new Public Companies Law amendments regulate the formation and composition of the governing bodies, that way directly influencing the management of the companies, encouraging following the established principles of the positive management practice.

The second part of the article analyzes the composition and structure of the listed Lithuanian public companies' collegial governing bodies, the structure of the controlling shareholders, the participation of independent members of the governing bodies in the work of these shareholders, and studies the expected changes in the public companies' governing bodies that are to be inflicted by the new amendments to the public company law. The forecast of the probable changes is based on data, drawn from analyzing the structure and composition of governing bodies that are currently operating in the public companies, and work experience in various governing bodies. The article emphasizes the influence of unresolved payment for work on the formation of governing bodies.

The article also substantiates the close relationship between companies' good management practice, companies' management codes and laws that regulate companies' management. It also proves the direct importance of the newest amendments to the Public company law on the companies' management; lastly, it forecasts and validates the changes in the formation and composition of the companies' governing bodies.

Keywords: good management practice, governing bodies, „soft“ laws, independent members.